

تبیین و سنجش میزان تطابق پذیری شهرهای معاصر ایرانی با معیارهای شهر ایرانی-اسلامی بر مبنای رویکردی آرمانگرایانه (نمونه مورد مطالعه: شهر قزوین)

گلاره شاه حسینی (نویسنده مسئول)، دکتری شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس
سمیه آهنی، استادیار دانشکده شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران

چکیده

امروزه تلاش جوامع غربی برای تسلط بر جوامع شرقی در تمامی زمینه ها مشهود بوده و جوامع شرقی نیز با الگوبرداری از تمدن غرب و بدون بومی سازی، زمینه افزایش این تسلط را فراهم نموده اند، طبیعتاً مکاتب مرتبط با علم شهرسازی نیز از این قاعده مستثنی نیستند، لذا برپایه توجه به ارتباط عمیق بین جهان بینی و باورها و آن چه تحت عنوان شهرسازی در قالب عناصر کالبدی در شهرهای معاصر بروز می یابد، اشاعه ارزش های اسلامی و گریز از مادی گرایی غربی مستلزم استخراج معیارها برپایه مرور اجمالی متون شهرسازی اسلامی و دیدگاه اندیشمندان شرقی است. سعی این پژوهش بر آن است که با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با استناد به منابع مذکور، معیارهای آرمانشهر ایرانی-اسلامی را استخراج نماید. لذا جهت سنجش نظرات مردم، محله آخوند با استفاده از نمونه گیری تصادفی از بین محلات بافت قدیم شهر قزوین، جهت ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین با معیارهای مذکور انتخاب شد؛ در همین راستا تعداد ۹۶ پرسشنامه بر اساس فرمول کوکران در این محله تکمیل گردید. معیارهای استخراج شده، مشتمل بر چهار معیار اجتماعی(امنیت، هویت، حق الناس، حس مسئولیت پذیری، عدالت، مشارکت مردمی، همبستگی اجتماعی)، اقتصادی(کسب و کار حلال و تأمین معاش، خودکفایی اقتصادی)، کالبدی(پویایی و سرزندگی، خدمات زیربنایی، حفاظت از حریم جاده ها، مکانیابی، سازگاری کاربری ها، توجه به ابعاد معنوی در طراحی شهرها، زیبایی و رعایت تناسبات در طراحی شهری)، و زیست محیطی(پاکیزگی زیست محیطی، پاکیزگی اجتماعی) هستند که با استفاده از نرم افزار تحلیل سلسله مراتبی مورد مقایسه دو دویی قرار گرفتند. وزن معیارهای مذکور بر اساس فرآیند فوق، به ترتیب اقتصادی (۰.۴۶۰)، کالبدی (۰.۳۰۰)، زیست محیطی (۰.۱۴۸) و اجتماعی (۰.۰۹۲) است. یافته های پژوهش نشان می دهد که شهر قزوین در صورتی می تواند به آرمانشهری ایرانی-اسلامی بدل گردد که به ترتیب توجه به معیارهای اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و اقتصادی در صدر اقدامات شهری لحاظ گردد.

واژگان کلیدی: شهر ایرانی اسلامی، آرمانشهر، معیارهای آرمانشهر ایرانی اسلامی، متون اسلامی، اندیشمندان شرقی

۱- مقدمه

محیط زندگی انسان تأثیر بسزایی در رفتار و هویت انسان به سمت ارزش‌های مستتر در خویش دارد. در این میان شهر را می‌توان محیطی برای تجلی هویت، ارزشهای منبعث از اعتقادات، جهان‌بینی و فرهنگ ساکنین و پدید آورندگان خود دانست. این مفهوم در طول دوران و در سرزمین‌های مختلف با محیط‌های طبیعی و انسانی متفاوت و تحت تأثیر تحولات تاریخی و ایدئولوژیکی، تغییرات بسیاری به خود دیده است؛ به ویژه تحت تأثیر تحولات مدرنیته، تغییر فزاینده ای یافته؛ به گونه‌ای که بسیاری از عناصر و اجزای شهر کهن در آن رنگ باخته‌اند. طبعاً شهر اسلامی نیز از این تحولات بی‌نصیب نمانده و تغییر چهره داده است.

در واقع مسئله مهم این است که در شهرسازی معاصر ایرانی بسیاری از سنت‌های اسلامی مورد غفلت واقع شده و شهرها جلوه غربی به خود گرفته‌اند، ریشه اساسی این معضل به شیخون فرهنگی غرب و دنیای گرفتار در زندان مادیات بر می‌گردد که فرهنگ و تمدن مسلمانان را در طی چند دهه‌ی اخیر تحت سیطره خویش درآورده است. در حالی که چشم‌انداز هر شهر (آرمان شهر)، می‌بایست نمادی از جهان‌بینی اسلامی باشد تا از این رهگذر بتواند هویت و اعتقادات ساکنان آن منطقه را بازگو نماید؛ لذا اگر این جهان‌بینی تحت تأثیر دنیای مادی و عقلانیت‌ابزاری غربی قرار بگیرد، می‌تواند ما را از مسیر اصلی منحرف ساخته و به بیراهه بکشاند (منتظرالقائم، ۱۳۸۷).

عبور از این بحران، حداقل در حیطه دانش شهرسازی، مستلزم تلاش در جهت شناسایی مفهوم واقعی آرمان شهر بر پایه اصول و شریعت اسلامی است و این کنکاش می‌تواند تا حد زیادی زمینه‌گذار از وضعیت نابسامانی را که اکثر شهرهای ایرانی با آن دست به گریبان هستند، فراهم آورد.

دستیابی به این امر در گام اول، مستلزم بررسی دقیق پیرامون چیستی و چرایی مفهوم آرمان شهر و بالاخص در مفهوم اسلامی آن و به تعبیر دقیق‌تر، یک مدینه فاضله است. در مرحله دوم، انجام مجموعه‌ای از مطالعات کرونولوژیک پیرامون این امر می‌تواند در درک هرچه بیشتر این مهم راهگشا باشد. زیرا به نظر می‌رسد بررسی دیدگاه‌ها و باورهای اندیشمندان شرقی در خصوص مفهوم آرمان شهر برای پیشبرد این پژوهش، امری اجتناب‌ناپذیر است. درگام نهایی پس از بررسی و جمع‌بندی نظرات مطرح شده، به دنبال آن است تا دریابد که این مدینه فاضله باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد تا بتواند عرصه بروز و ظهور حیات معنوی در تقابل با مادی‌گرایی غربی باشد یا به عبارت دقیق‌تر چگونه می‌توان شهرهای ایرانی را به آرمانشهری ایده‌آل که در بردارنده ابعاد حسی، روحی و معنوی باشد، بدل نمود.

۲- مبانی نظری

۱-۲- تعریف مفاهیم

تعریف شهر در مبانی دین مبین اسلام با سایر تعاریف ارائه شده دارای تفاوت معناداری است. در قرآن کریم مکان‌هایی با جمعیت کم را به عنوان شهر در نظر گرفته و در عوض مکان‌های دیگری را با جمعیت گسترده به عنوان قریه در نظر گرفته است. در واقع تعریف اسلام از شهر واجد ارزش‌های کمی نبوده و بیشتر به شاخص‌های کیفی با شمولیت ابعاد فرهنگی و اجتماعی توجه کرده است. در این زمینه مفهوم شناسی الفاظ مرتبط با شهر دارای تفاوت‌های

معناداری می باشد. در کتاب قرآن کریم نیز برای محل تجمع انسان ها، الفاظ مختلف مدینه ۱۵ بار، قریه ۵۷ بار و بلد ۱۹ بار بکار رفته است. معنای لغوی مدینه بر وزن قبیله به معنی شهر است که در نظر بعضی از دانشمندان، جمع آن مدن است (صارمی، ۱۳۸۲).

۲-۱-۱- مفهوم شهر اسلامی

نظریه پردازان مختلف، دیدگاه های متفاوتی را در خصوص مفهوم شهر اسلامی بیان داشته اند، که در این میان؛ به تعریفی جامع از شهر اسلامی اشاره می نماییم. «مکان های زیستی با اجتماعی از انسان ها (کم یا زیاد) که بر اساس عدالت، آگاهی، تعادل، معرفت، امنیت، رفاه، فراوانی، پویایی و روابط اجتماعی منشعب از مبانی قرآن زندگی کرده و منافع همه جانبه مردم در نظر گرفته شده باشد، شهر نامیده می شود» (صارمی، ۱۳۸۸).

۲-۱-۲- بررسی مفهوم آرمان شهر

اتوپیا، واژه‌ای یونانی است که توماس مور، آن را برای نخستین بار به کار برد. وی آن را از ریشه topos-ou به معنای «هیچستان» گرفته است؛ درحالی که به گفته حکیم شهاب‌الدین سهروردی، ناکجا آباد کنایه‌ای طنزآمیز از topos-eu به معنای «خوبستان» است (فرشید و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۹).

۲-۱-۳- بررسی مفهوم آرمان شهر در اندیشه اسلامی

اندیشه آرمانشهر و پیدایی و پیدایش خلق شهر آرمانی در تمامی مکتب ها و اندیشه ها به نوعی موجود است. در این میان دین اسلام، به سبب رویکردهای خاص توحیدنگر و ویژگیهای خاص خود، صفات و ویژگی های مشخصی را برای آرمانشهر مطلوب خود، خواهان است (مطلبی و نادری، ۱۳۸۸).

اسلام در عین تذکر بر آدمی در هجران از دارالقرار واقعی و بهشت موعود، وعده تحقق حتمی آرمانشهری را ارائه می دهد که به صورت کالبدی آن در سیطره امام دوازدهم حضرت مهدی موعود (عج) نمود عینی خواهد پذیرفت.

دین اسلام به دلیل دارا بودن ویژگیهای خاص و منحصر به فرد خود، سیما و چهره خاص خود را از آرمان شهر مطلوب خود ترسیم می نماید. بنابراین بهره گیری از منابع و مراجع مربوط به اصول و ارزشهای اسلامی و به ویژه قرآن کریم و روایات رسیده از معصومان (ع)، می تواند ما را به صفات و ویژگی های منحصر به فرد آرمانشهر اسلامی هدایت کند (حسینی، ۱۳۹۳: ۳-۴).

از سوی دیگر سعی شده تا برآراء و نظرات اندیشمندانی تکیه شود که اغلب شیعه هستند و در ترسیم جامعه آرمانی، علاوه بر پرورش استنتاج عقلی، از اعتقادات زیربنایی مذهبی نیز وام گرفته اند، زیرا شیعیان بر این باورند که تاریخ بشری به رغم فراز و نشیب ها، فرجامی خجسته دارد و با ظهور مهدی (ع) کار جهان سامان یافته و آدمی به رستگاری دست می یابد. لذا اعتقاد به آینده ای سعادتمند، بر ذهن متفکران و فیلسوفان شیعه بی اثر نبوده و می تواند معلول انتظار موعود باشد (آشنائی، ۱۳۹۲).

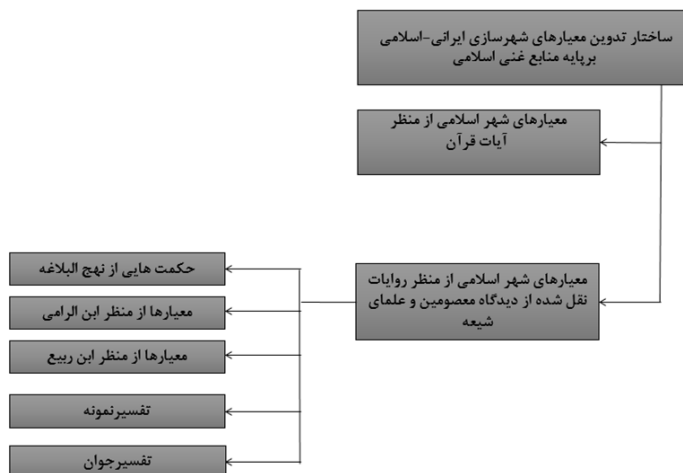
در این قسمت با توجه به شرح موصوف و با استناد به حوزه های متنی مورد بررسی شامل آیات، روایات و اندیشه نظریه پردازان مسلمان، بخشی از معیارها و اصول مرتبط با عرصه شهرسازی استخراج گردیده و به مقتضای مسائل شهر و شهرنشینی ارائه می گردد.

۲-۲-قوانین و احکام شهر اسلامی از منظر آیات و روایات دینی

دامنه اصول و معیارهای الگوی شهر اسلامی، بسیار گسترده و عمیق بوده و بررسی جامع آن در این مقاله امکان پذیر نیست. در همین راستا در این پژوهش، سعی بر آن است تا آیات قرآنی بر مبنای تفسیر جوان و نمونه، کتاب نهج البلاغه و آراء ابن الربيع و ابن الرامی مورد بررسی قرار گیرند.

نمودار ۱: ساختار تدوین معیارهای شهر ایرانی-اسلامی برپایه منابع غنی اسلامی

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

۲-۲-۱-مستندات:آیات قرآنی،تفسیر جوان و تفسیر نمونه

۲-۲-۱-۱-امنیت

امنیت از نیازهای اولیه جوامع بشری است و رشد و پیشرفت جوامع در سایه امنیت اجتماعی محقق می گردد(سوره ابراهیم آیه ۳۵). در سوره بقره آیه ۱۲۶ نیز، بلافاصله پس از امنیت، اعتقاد مردم شهر مطرح می گردد. این آیات نشان می دهد که نعمت امنیت، نخستین شرط برای زندگی انسان و سکونت او در یک منطقه و برای هرگونه عمران و پیشرفت است. اگر جایی امن نباشد، پس قابل سکونت نیز نخواهد بود. هرچند که تمام نعمت های دنیا در آن جمع شده باشند. اصولاً شهر و دیاری که فاقد امنیت است، همه نعمت هایش را از دست خواهد داد (تفسیرنمونه، جلد ۱۰:۳۶۶).

۲-۲-۱-۲-پاکیزگی(زیست محیطی)

در آیات قرآن برای شهر پاکیزه، واژه «بلدالطیب» و برای شهر آلوده، «بلدالخبیث» و شهر مرده به کار رفته است. آیات ۵۷ و ۵۸ سوره اعراف، آیه ۹ سوره فاطر، آیات ۴۸ و ۴۹ سوره فرقان، سوره ق آیات ۹، ۱۰ و ۱۱ جمله ای بر این مهم

تأکید دارند که شهر مرده، شهری بی باران و بی ثمره است. در شهر پلید جز اندک گیاهی نمی روید. با فراهم شدن سایر شرایط، در شهر پاکیزه است که گیاهان می رویند و مردم از محصولات آنها متنعم می شوند.

۲-۱-۳- پاکیزگی (اجتماعی)

آلودگی یک شهر صرفاً آلودگی محیطی نیست، بلکه می تواند آلودگی معنوی نیز باشد. آلودگی های معنوی مانند شرک و بت پرستی و دوری از اطاعت خداوند نیز می تواند اثرات مشابهی بر جای گذارد. در آیات ۱۵ و ۱۶ سوره سبا اشاره شده که بوستان های شهر پاکیزه با دوری مردمش از اطاعت خداوند، میوه تلخ ثمر می دهد.

۲-۱-۴- هویت

در دین اسلام، شهر در نزد خداوند دارای حرمت، کرامت و اعتبار است؛ چراکه شهراسلامی در واقع محل اسکان و زندگی فرد مسلمان خواهد بود. در تفسیر آیه ۹۱ سوره نمل آمده است که خداوند افتخارات و موجودیت انسان را به شهری منوط می کند که وی به ایشان ارزانی داشته است. اگر بتوان عبارت افتخارات و موجودیت را معادل هویت گرفت، آن وقت می توان این گونه استنباط نمود که شهر اسلامی دارای هویت است؛ هویتی که مسلمانان ساکن در شهر به آن می دهند. همان گونه که می فرماید: «من مأمورم از مسلمین باشم» (تفسیر نمونه، جلد ۱۵: ۵۷۱؛ تفسیر جوان، جلد ۱۵: ۳۸۵).

۲-۱-۵- پویایی و سرزندگی

شهر از دیدگاه دین اسلام، مکان پر جنب و جوش و فعالی برای حیات و زندگی محسوب می شود. بدین معنی که شهر بستری برای کار و تلاش مردم است. اهمیت این موضوع تا حدی است که خداوند در آیات قرآن آن را به عنوان نشانه ای برای اثبات وجود خویش و روز رستاخیز بیان می نماید. به واقع، تفسیر آیات ۵۷ و ۵۸ سوره الاعراف بیانگر آن است که خداوند به وسیله باران و بارش در اراضی با قابلیت و مستعد، کانون های فعالی از حیات و زندگی را به وجود می آورد که همان شهرها می باشند و این فرآیند شکل گیری شهرها بر ایجاد قانونی فعال برای حیات دلالت داشته و نشانی بر حقانیت پروردگار و روز رستاخیز است (تفسیر نمونه، جلد ۶: ۲۱۳-۲۱۶).

۲-۱-۶- حیات جمعی و تأمین خدمات زیربنایی

انسان ها گرایش به زندگی جمعی دارند و عینی ترین نمود این گرایش را می توان در شهرها دید. مردمانی که در شهرها و روستاها گرد هم می آیند، نیازمند دسترسی به خدمات و امکانات زیربنایی نظیر آب، برق و ... می باشند. در تفسیر آیه ۴۹ از سوره مبارکه فرقان آمده است که برای انسان هایی که به صورت انبوه در کنار هم زندگی می کنند (حیات جمعی)، دسترسی به آب پاکیزه و سایر خدمات زیربنایی از ضروری ترین موارد است. این آب و خدمات باید به گونه ای در اختیار مردم قرار گیرند که دسترسی به آنها بسیار سهل و آسان باشد. (تفسیر نمونه، جلد ۵: ۱۱۸).

۲-۱-۷- مسائل اقتصادی (کسب و کار حلال و تأمین معاش)

در متون اسلامی آمده است که شهر، محل کسب و کار بوده و شهر اسلامی به طور قطع، محل کسب و کار حلال است؛ و به شهروندان و تمامی ارکان شهری توصیه می شود که کسب و کار حلال را سرلوحه کار خود قرار دهند

در تفسیر آیه ۱۹ سوره کهف آمده که سکه نقره ای را که با خود دارید، به دست یکی از نفرات خود بدهید و او را به شهر بفرستید تا برود و ببیند کدامین فروشنده غذای پاک تری دارد (تفسیر نمونه، جلد ۱۲: ۳۴۷)

از تفسیر آیه می توان اینگونه دریافت که در آن شهر افرادی هستند که غذاهای آلوده می فروشند و به عبارت دقیق تر کسب و کارشان، آلوده به حرام است.

۲-۱-۲-۸- حق الناس (حقوق شهروندی)، دموکراسی و مشارکت مردمی

وجود آزادی بیان و عقیده از دیگر مشخصه های یک شهر اسلامی است، این موضوع ریشه در آیاتی مثل «لا اکراه فی الدین» و آیه ذیل دارد. در تفسیر آیه ۷۵ از سوره نساء آمده است که: از نظر اسلام، محیطی قابل زیست است که بتوان در آن آزادانه به عقیده صحیح خود عمل نمود (تفسیر نمونه، جلد ۴: ۱۱).

۲-۲-۲- مستندات: حکمت های نهج البلاغه

۲-۲-۲-۱- حق الناس (رعایت حقوق شهروندان) و حس مسئولیت پذیری

پس اگر مردم شکایت کردند، از سنگینی مالیات و... در گرفتن مالیات به میزانی تخفیف ده تا امورشان سامان گیرد، و هرگز تخفیف دادن در خراج تو را نگران نسازد؛ زیرا آن اندوخته ای است که در آبادانی شهرهای تو و آراستن ولایت های تو نقش دارد، و رعیت تو را می ستایند و تو از گسترش عدالت میان مردم خشنود خواهی شد، و به افزایش قوت آنان تکیه خواهی کرد (نهج البلاغه (نامه ۷۹/۵۳ نهج البلاغه)).

۲-۲-۲-۲- تأکید بر لزوم حس مسئولیت پذیری نهادهای مدیریتی در قبال مردم

هرزمان که مدیران شهری احساس نمودند که وعده های آنها به مردم، آن طور که شایسته و بایسته است محقق نمی شوند، می بایست حتماً در مالیات ها و عوارض دریافتی از مردم تخفیف هایی اعمال گردد تا اینکه بتوانند میزانی هرچند اندک از خلف وعده خود را جبران نمایند. این اقدام، منجر به افزایش اعتماد مردم نسبت به نهادهای مدیریتی شده و آنها را به منظور مشارکت در جریان اقدامات مدیریت شهری ترغیب می نماید (همان).

۲-۲-۲-۳- عدالت در شهر (بحث جدایی گزینی، شکاف های طبقاتی و...)

درخصوص طبقات پایین و محروم جامعه که هیچ چاره ای ندارند، همانا در این طبقه محروم گروهی خویشستنداری نموده و گروهی به گدایی دست نیاز بر می دارند؛ پس برای خدا پاسدار حقی باش که خداوند برای این طبقه معین فرموده است؛ بخشی از بیت المال و بخشی از غله های زمین های غنیمتی اسلام را در هر شهری به طبقات پایین اختصاص ده؛ زیرا برای دورترین مسلمانان همانند نزدیکترینشان سهمی مساوی وجود دارد و تو مسئول رعایت آن می باشی (قسمت هایی از نامه ۳ نهج البلاغه).

۲-۲-۲-۴- حفاظت از حریم جاده ها

زمانی که امام علی (ع) مشاهده فرمودند که برخی از بازاریان در ساخت مغازه های خود به حریم کوچه ها و معابر عمومی تجاوز کردند؛ دستور دادند آن مغازه ها را خراب کنند تا راه باز شود. همچنین ایشان برای استیفای حقوق اجتماعی، حفظ حریم جاده ها و معابر عمومی، با متجاوزان به حریم کوچه ها و راه ها سخت برخورد می فرمودند. (حکمتی از نهج البلاغه (قسمت هایی از حکمت ۲۲۴ نهج البلاغه)).

۲-۳-۲- مستندات: ابن ربیع

۲-۳-۱- مکانیابی و زیرساخت ها

مراحل برنامه ریزی شهرهای اسلامی بیانگر آن است که نخست برنامه ریزی را از مکانیابی آغاز می کردند که ابن ربیع شروط مکانیابی را در شش شرط محدود کرده که شرط سوم، اعتدال منطقه و خوش آب و هوا بودن است. وجود این شرط نشان می دهد که مسلمانان در مکانیابی تاچه حد برای آب و هوا و اموری که به سلامتی و بهداشت آنها ارتباط دارد، اهمیت قائل بوده اند.

از سوی دیگر، پیدایش و تکامل شهر اسلامی از چند محور اساسی برنامه ریزی نشأت گرفته است که ابن ربیع آن را در هشت شرط خلاصه کرده که حاکم به هنگام برنامه ریزی شهری ملزم به رعایت آنها بود. از جمله این شروط می توان به امکان دسترسی راحت به آب شیرین، ضوابطی در خصوص عرض معابر، توجه به محل استقرار کاربری ها با تأکید بر محل استقرار مسجد جامع در مرکز شهر و طراحی بازار با هدف رفع احتیاجات ساکنین در نزدیکترین نقطه از محل سکونت خویش و همچنین ضوابطی در خصوص زمینه سازی برای همبستگی اجتماعی، امنیت و... اشاره نمود. (عبدالستار عثمان، ۱۳۷۶).

۲-۴-۲- مستندات ابن الرامی

۲-۴-۱- مشارکت مردمی در فعالیت های عمرانی

علت اصلی پیشرفت فعالیت های عمرانی و شهرسازی مسلمانان به فرصتی بر می گردد که حکام اسلامی در اختیار مردم قرار می دادند تا خود در فعالیت های عمرانی شرکت کنند. مقدمات این فعالیت ها از مشارکت حکام در یافتن مکان های مناسب برای شهرسازی براساس ضوابط خاصی که موجب اقبال مردم به آنجا می شد؛ آغاز می گشت. سیاست دیگری که حکام مردم را بدان تشویق می کردند فعالیت های عمرانی در بناهای عام المنفعه با مشارکت خود مردم بود. از قبیل آبرسانی، ساخت بازارها، مساجد، دادگاه ها، پل ها، راه ها و اموری مشابه، که این فعالیت ها به نوبه خود در عمران و آبادانی شهر بسیار مهم و قابل توجه بودند (بلاذری، ۱۹۸۸م).

۲-۴-۱-۲- کاربری ها (محل استقرار و سازگاری کاربری ها)

در زمینه استقرار کاربری ها می توان به تأکید بر استقرار بازارهای شهر در خیابان های اصلی اشاره نمود که اساس این استقرار، بر پایه ممانعت از ایجاد مزاحمت برای محله های مسکونی پایه گذاری شده بود. از سوی دیگر، صنف بندی بازارهای شهر به گونه ای بود که براساس آن هیچ صاحب تجارت و یا حرفه ای اجازه نداشت تا محل کسب خود را در غیر از بازارهای متعلق به صنف خود دایر کند و از این طریق برای سایر تجار و یا اصحاب حرف مزاحمت ایجاد کند. رعایت این اصل در محدود کردن رابطه میان محله های مسکونی و کارگاه های صنعتی نیز روشن و آشکار است (صارمی، ۱۳۸۲: ۴۲-۴۱).

در این قسمت، آرا و نظرات اندیشمندان، شعرا و نویسندگان ایرانی در خصوص آرمان شهر با استفاده از منابع مختلفی از جمله اندیشه های اهل مدینه فاضله، نوشته های فارابی؛ استاد عبدالحسین زرین کوب در خصوص شهر نیکان، مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهر اسلامی (اصفهان)، آرمانشهر در اندیشه ایرانی نوشته حجت الله اصیل و سایر منابع مرتبط استخراج شده و معادل شهرسازی آن، در قالب جدول ذیل ارائه گردیده است.

جدول شماره ۱: آراء متفکرین شرقی و شعرای ایرانی در باب مفهوم آرمان شهر

نام آرمانشهر	نام طراح	زمان (میلادی)	مهمترین ویژگی ها	معادل شهرسازی
مدینه فاضله	فارابی	قرن ۹	یکتا پرستی احترام به طبیعت عدالت نظم اجتماعی	توجه به ابعاد معنوی در طراحی شهرها حفظ محیط زیست عدالت شهری امنیت
ناکجا آباد	سهروردی	قرن ۱۲	عالم مثال، بهشتی آسمانی و نه زمینی، سرزمینی ماورایی که عارف می تواند با گریختن از قباب جسم، به سوی آن راهی شود.	توجه به ابعاد معنوی در طراحی شهرها
مدینه عادلّه (دادشهر)	ابن سینا	قرن ۱۲	بیان مجدد ایده فارابی، و معرفی ویژگی هایی در خصوص حاکم آرمان شهر با قرابت به تفکر شیعی در باب انتخاب امام	عدالت شهری
آرمان شهر (فلسفی)	ابن رشد	قرن ۱۳	تأکید بر عدالت اجتماعی عقل مدار، حاکمیت شهر با عقل و شیوخ، دفاع از حقوق زنان	عدالت شهری رعایت حقوق شهروندی
شهر زیبایی (شهر نیکان)	نظامی	قرن ۱۲	همبستگی اجتماعی بسیار زیاد در میان مردم از لحاظ اقتصادی، خودبسنده و مستقل (اقتصاد کشاورزی)	همبستگی اجتماعی خودکفایی اقتصادی از طریق ساخت پروژه های محرک توسعه
آرمان شهر	طالبوف	قرن ۱۳	تأکید بر برابری و برادری (عدالت)	عدالت شهری رعایت حقوق شهروندی
آرمان شهر	صنعتی زاده کرمانی	قرن ۱۹	تأکید بر مساوات، یک رنگی و شادی	عدالت شهری
شهر بی نام	سهراب سپهری	قرن ۲۰	مبتنی بر اصول اجتماعی در پیوند با طبیعت.	حفظ محیط زیست و توسعه پایدار (پاکیزگی زیست محیطی)

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

۳- چارچوب مفهومی

این چارچوب برگرفته از معیارهای مستخرج از متون غنی دینی در تلفیق با معیارهایی است که از آرای اندیشمندان، شعرا و نویسندگان ایرانی برداشت شده است که در قالب ۴ معیار کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی ارائه شده است. جدول نخست بیانگر معیارهای بعد زیست محیطی است که در قالب دو زیر معیار پاکیزگی زیست محیطی و اجتماعی نمایش داده شده است.

جدول شماره ۲: آراء متفکرین شرقی و شعرای ایرانی در باب مفهوم آرمان شهر در بعد زیست محیطی

معیارهای شهر ایرانی - اسلامی	زیر معیارهای معیار زیست محیطی	مستندات	معادل شهرسازی
زیست محیطی	پاکیزگی زیست محیطی	سوره اعراف، آیه ۵۷ و ۵۸	- اساساً شهر پاکیزه، مکانی است که در آن، بهره اقتصادی متصور است؛ و گرنه در شهر مرده نمی توان انتظار بهره اقتصادی مستمری داشت. - این مفهوم شبیه مفهوم توسعه پایدار است که امروزه محققان با روش آزمون و خطا به آن دست یافته اند. - احترام به طبیعت در مدینه فاضله
		سوره فاطر، آیه ۹	
		سوره فرقان، آیات ۴۸ و ۴۹	
		سوره ق، آیات ۱۰ و ۱۱	
		فارابی	
زیست محیطی	پاکیزگی اجتماعی	سهراب سپهری	- مبتنی بر اصول اجتماعی در پیوند با طبیعت در آرمان شهر سهراب سپهری - آلودگی یک شهر صرفاً آلودگی محیطی نیست، بلکه می تواند آلودگی معنوی نیز باشد. آلودگی های معنوی مانند شرک و بت پرستی و دوری از اطاعت نیز می تواند اثرات مشابهی بر جای گذارد. در شهر پلید جز اندک گیاهی نمی روید، با فراهم شدن سایر شرایط، در شهر پاکیزه است که گیاهان می رویند و مردم از محصولات آنها متنعم می شوند
		سوره سبأ، آیات ۱۵ و ۱۶	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول شماره ۳ بیانگر معیارهای بعد کالبدی است که در قالب ۷ زیر معیار پویایی و سرزندگی، خدمات زیربنایی، حفاظت از حریم جاده ها، مکانیایی، سازگاری کاربری ها، توجه به ابعاد معنوی در طراحی شهرها و زیبایی و رعایت تناسبات در طراحی شهری نمایش داده شده است.

جدول شماره ۳، آراء متفکرین شرقی و شعرای ایرانی در باب مفهوم آرمان شهر در بعد کالبدی

معیار	زیر معیارها	مستندات	معادل شهرسازی
کالبدی	پویایی و سرزندگی	سوره اعراف، آیات ۵۷ و ۵۸ تفسیر نمونه، جلد ۶: ۲۱۶-۲۱۳	-خداوند به وسیله باران و بارش در اراضی با قابلیت و مستعد، کانون های فعالی از حیات و زندگی را به وجود می آورد که همان شهرها می باشند و این فرآیند شکل گیری شهرها بر ایجاد کانونی فعال برای حیات دلالت داشته و نشانی بر حقانیت پروردگار و روز رستاخیز است.
	خدمات زیربنایی	سوره فرقان، آیه ۴۹ تفسیر نمونه، جلد ۵: ۱۱۸	-برای انسان هایی که به صورت انبوه در کنار هم زندگی می کنند (حیات جمعی)، دسترسی به آب پاکیزه و سایر خدمات زیربنایی از ضروری ترین موارد است. این آب و خدمات باید به گونه ای در اختیار مردم قرار گیرند که دسترسی به آنها بسیار سهل و آسان باشد.
	حفاظت از حریم جاده ها	ابن الربیع	-پیدایش و تکامل شهر اسلامی از چند محور اساسی برنامه ریزی نشأت گرفته است که ابن ربیع آن را در هشت شرط خلاصه کرده و حاکم را ملزم کرده است که به هنگام برنامه ریزی شهری آنها را مد نظر قرار دهد. این ۸ شرط، ما را به معیارهای مطرح شده می رساند.
	مکانیایی	ابن الربیع	-رعایت این الگوی رفتاری در عصر ما که توسعه جاده ها و اتوبان ها ضرورت دارد، مشکلات فراوانی را برطرف می سازد؛ که شهرداری ها، باید حریم رودخانه ها، مراکز تجاری و حریم جاده ها را حفظ کنند، و از سد معبر، به هر شکلی که باشد جلوگیری نمایند.
	سازگاری کاربری ها	ابن الرامی	-اهمیت مکانیایی مسلمانان برای بنای شهرهای خود (برای مثال، ۶ شرط ابن الربیع در مکان یابی شهرهای اسلامی)، بیانگر یک فرهنگ پیشرفته در میان آنان می باشد.
	توجه به ابعاد معنوی در طراحی شهرها	حضرت حجت فارابی فارابی شیخ اشراق (شهاب الدین سهروردی)	-رعایت این اصل در محدود کردن رابطه میان محله های مسکونی و کارگاه های صنعتی -این مقررات موارد زیان و ضرر و مزاحمت را در سه چیز خلاصه می کرد: دود، بوی بد و صدای ناهنجار. -و همین امر باعث می شد تا کارگاههای صنعتی مزاحم را به خارج از محدوده شهر و به محل هایی که وزش باد بوی بد و یا دود این کارگاهها را به شهر هدایت نکند، منتقل نماید. -تجلی "خودبودگی مطلق خداوندی" در آرمان شهر موعود -یکتا پرستی در مدینه فاضله فارابی -عالم مثل، بهشتی آسمانی و نه زمینی، سرزمینی ماورایی که عارف می تواند با گریختن از قبای جسم، به سوی آن راهی شود.
	زیبایی و رعایت تناسبات در طراحی شهری	نظامی گنجوی	زیبایی مطرح شده در شهر نیکان

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول شماره ۴ هفت زیر معیار بعد اجتماعی را نشان می دهد که این معیارها عبارتند از: امنیت، هویت، حقوق شهروندی، حس مسئولیت پذیری، عدالت، مشارکت مردمی و همبستگی اجتماعی.

جدول شماره ۴، آراء متفکرین شرقی و شعرای ایرانی در باب مفهوم آرمان شهر در بعد اجتماعی

معیارهای شهر ایرانی - اسلامی	زیر معیارهای معیار اجتماعی	مستندات	معادل شهرسازی
اجتماعی	امنیت	سوره ابراهیم، آیه ۳۵، سوره بقره، آیه ۱۲۶	-تاکید بر امنیت اجتماعی از طریق نظارت همگانی -طراحی کاربری های فعال پیرامون فضاهای شهری همگانی که می تواند در راستای ارتقا امنیت اعتقادی باشد.
		فارابی	-نظم اجتماعی بیان شده در مدینه فاضله
		نظامی گنجوی	-امنیت اجتماعی و اقتصادی شهر نیکان

هویت	سوره نمل، آیه ۹۱	شهر اسلامی دارای هویت است، هویتی که مسلمانان ساکن در شهر به آن می دهند.
	تفسیر نمونه، جلد ۱۵: ۵۷۱	
	تفسیر جوان، جلد ۱۵: ۳۸۵	
حق الناس (حقوق شهروندی)	سوره نساء، آیه ۷۵	-توجه به حق الناس و فراهم آوردن بسترهای لازم با هدف مشارکت دادن مردم در جریان امور مدیریت شهری و اجازه به آنها برای بیان عقاید و نظرات خود
	تفسیر نمونه، جلد ۴: ۱۱۰	
	فارابی	
	نظامی	
حس مسئولیت پذیری	ابن رشد	-نظم اجتماعی مطرح شده در مدینه فاضله -اخلاق اجتماعی و رعایت قانون در شهر نیکان نظامی -دفاع از حقوق زنان در آرمان شهر ابن رشد -تأکید بر آرمان شهری با حکومت مبتنی بر دموکراسی اجتماعی
	طالبیوف	
	حکمتی از نهج البلاغه (نامه ۷۹/۵۳ نهج البلاغه)	
	حکمتی از نهج البلاغه (قسمت هایی از نامه ۳ نهج البلاغه)	
عدالت	فارابی	-انجام اقداماتی در راستای بهبود وضعیت قشر ضعیف جامعه می بایست در صدر اقدامات مدیریت شهری قرار گیرد، اقداماتی از قبیل تأمین مسکن حداقل -عدالت شهری -تشکیل سلسله مراتب اجتماعی و سیاسی برحسب شایستگی افراد در مدینه عادلله (دادشهر) ابن سینا -تأکید بر عدالت اجتماعی عقل مدار در آرمان شهر ابن رشد -رستگاری و کمال انسان ها، وفور نعمت و فراوانی، روابط اجتماعی بر پایه برابری، برادری و مساوات در آرمانشهر موعود -تأکید بر مساوات، یکرنگی و شادی در آرمانشهر مذکور -تأکید بر برابری و برادری در شهر نیکان نظامی
	ابن سینا	
	ابن رشد	
	حضرت حجت	
	صنعتی زاده کرمانی	
	نظامی	
مشارکت مردمی	ابن الرامی	-تقسیم املاک توسط حکام در میان مردم با هدف انجام فعالیتهای عمرانی توسط خود مردم -فعالیتهای عمرانی در بناهای عام المنفعه با مشارکت خود مردم، از قبیل آبرسانی، بازارها، مساجد، دادگاه ها، پل ها، راه ها و ...
همبستگی اجتماعی	ابن الربیع	-همبستگی اجتماعی به عنوان یکی از هشت شرط پیدایش و تکامل شهر اسلامی در راستای برنامه ریزی شهری از منظر ابن الربیع
	نظامی	-همبستگی اجتماعی بسیار زیاد در میان مردم به عنوان یکی از ویژگی های شهر زیبای (شهر نیکان) نظامی

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

جدول شماره ۵ معیارهای بعد اقتصادی را نشان می دهد که زیر معیارهای آن کسب و کار حلال و تأمین معاش و خودکفایی اقتصادی را شامل می شود.

جدول شماره ۵، آراء متفکرین شرقی و شعرای ایرانی در باب مفهوم آرمان شهر در بعد اجتماعی

معیار	زیر معیار	مستندات	معادل شهرسازی
اقتصادی	کسب و کار حلال و تأمین معاش	سوره کهف، آیه ۱۹	-تأثیر کسب و کار آلوده به حرام و تأثیر آن بر کیفیت زندگی شهری. -نمود این مسئله در شهرسازی را می توان در قالب ساخت و سازهای بی منطق همراه با تعارض به حقوق شهروندی ذکر کرد؛ که تنها هدف آن دستیابی به سود بیشتر است.
	خودکفایی اقتصادی	تفسیر نمونه، جلد ۱۲: ۳۴۷	از لحاظ اقتصادی، خودبسته و مستقل (اقتصاد کشاورزی)
		نظامی	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

۴- عرصه پژوهش

محله آخوند یکی از محلات قدیمی شهر قزوین است که در بافت قدیمی و سنتی آن قرار گرفته است. شکل گیری محله آخوند به دوره صفویه و شروع گسترش قزوین به عنوان پایتخت صفویان باز می گردد و بیشتر توسعه و ساخت اماکن تاریخی آن در دوره قاجار انجام شده است. این محله در ناحیه دو از منطقه یک شهر قزوین واقع شده است (دبیر سیاقی، ۱۳۸۱). تصاویر ذیل، موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر قزوین را نشان می دهد.

تصاویر شماره ۱- تصاویر موقعیت محدوده مورد مطالعه (محله آخوند) در شهر و منطقه

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

۵- یافته های پژوهش

۶- بحث و یافته ها

برای تعیین اهمیت نسبی معیارهای مستخرج از جداول فوق، از فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، استفاده شده است؛ برای این منظور هر کدام از معیارها و زیر معیارهای مذکور بر اساس نظرات حاصل از تکمیل پرسشنامه ها به صورت دو دویی مقایسه شدند و مطابق با روش امتیاز دهی لیکرت، از بیشترین امتیاز بر پایه (عدد ۹) تا کمترین امتیاز (عدد ۱) رتبه بندی شده و اولویت بندی گردیدند. نمودارهای زیر، به ترتیب مقایسه دودویی زیر معیارهای اجتماعی، زیست محیطی، کالبدی و اقتصادی و معیارهای مذکور را نشان می دهند.

همان طور که جدول زیر نشان می دهد در بررسی زیرمعیارهای کالبدی شهر قزوین (محله آخوند) در تطبیق با آرمانشهر اسلامی، مطابق با اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه، به ترتیب زیرمعیار «سازگاری کاربری ها»، بیشترین وزن نسبی (۰.۲۶۱) و زیرمعیار «خدمات زیر بنایی»، کمترین وزن نسبی (۰.۰۱۷)، را به خود اختصاص داده اند.

نمودار شماره ۲، ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند)

با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر کالبدی

Abbreviation	Definition
Goal	ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند) با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر کالبدی
1	سازگاری کاربری ها
2	بهبودی و سرزندگی
3	توجه به ایجاد فضای در طراحی شهری
4	حفظ زیبایی و رعایت تناسبات در طراحی شهری
5	مکان یابی
6	حفاظت از حریم جاده ها
7	خدمات ترابری
1	0.261
2	0.210
3	0.185
4	0.123
5	0.109
6	0.095
7	0.017
Inconsistency Ratio =0.0	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

همچنین در بررسی زیرمعیارهای اجتماعی شهر قزوین (محلۀ آخوند) در تطبیق با آرمانشهر اسلامی، مطابق با اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه، به ترتیب زیرمعیار «حس مسئولیت پذیری»، بیشترین وزن نسبی (۰.۱۵۸) و زیرمعیار «هویت»، کمترین وزن نسبی (۰.۱۲۸)، را به خود اختصاص داده اند.

نمودار شماره ۳، ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند)

با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر اجتماعی

Abbreviation	Definition
Goal	ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند) با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر اجتماعی
1	حس مسئولیت پذیری
2	مشارکت مردمی
3	همبستگی اجتماعی
4	حقوق شهروندی
5	امتیت
6	عدالت
7	هویت
1	0.158
2	0.153
3	0.148
4	0.142
5	0.140
6	0.131
7	0.128
Inconsistency Ratio =0.0	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

در بررسی زیرمعیارهای زیست محیطی شهر قزوین (محلۀ آخوند) در تطبیق با آرمانشهر اسلامی نیز، مطابق با اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه، به ترتیب زیرمعیار «پاکیزگی زیست محیطی»، بیشترین وزن نسبی (۰.۷۵۰) و زیرمعیار «پاکیزگی اجتماعی»، کمترین وزن نسبی (۰.۲۵۰)، را به خود اختصاص داده اند.

نمودار شماره ۴، ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند)

با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر زیست محیطی

Abbreviation	Definition
Goal	ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند) با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر زیست محیطی
1	پاکیزگی زیست محیطی
2	پاکیزگی اجتماعی
1	0.750
2	0.250
Inconsistency Ratio =0.0	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

و در نهایت بررسی زیرمعیارهای اقتصادی شهر قزوین (محلۀ آخوند) در تطبیق با آرمانشهر اسلامی نیز، مطابق با اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه، نشان می دهد که به ترتیب زیرمعیار «کسب و کار حلال و تامین معاش»، بیشترین وزن نسبی (۰.۶۴۰) و زیرمعیار «خودکفایی اقتصادی»، کمترین وزن نسبی (۰.۳۶۰)، را به خود اختصاص داده اند.

نمودار شماره ۵، ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند)

با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر اقتصادی

Abbreviation	Definition
Goal	ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند) با معیارهای شهر ایرانی- اسلامی از منظر اقتصادی
1	کسب و کار حلال و تامین معاش
2	خودکفایی اقتصادی
1	0.640
2	0.360
Inconsistency Ratio =0.0	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

از سوی دیگر، مقایسه دودویی معیارها (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی)، نشان می دهد که به ترتیب معیار اقتصادی با وزن ۰.۴۶۰، بیشترین امتیاز و معیار اجتماعی با وزن ۰.۰۹۲، کمترین امتیاز را بر اساس اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه دارا هستند.

نمودار شماره ۶، ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند)

با معیارهای شهر ایرانی - اسلامی

Abbreviation	Definition
Goal	ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند) با معیارهای شهر ایرانی - اسلامی
1	معیار اقتصادی
2	معیار کالبدی
3	معیار زیست محیطی
4	معیار اجتماعی
1	0.460
2	0.300
3	0.148
4	0.092
Inconsistency Ratio = 0.0	

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

۷- نتیجه گیری

در پژوهش حاضر، همانطور که اشاره گردید؛ با استناد به متون شهرسازی اسلامی و دیدگاه اندیشمندان شرقی، نخست معیارهای آرمانشهر ایرانی - اسلامی استخراج شده و سپس به ارزیابی میزان تطابق پذیری شهر قزوین با معیارهای مستخرج شده از بعد کالبدی - اجتماعی - اقتصادی و زیست محیطی پرداخته شد. بررسی زیرمعیارهای بعد کالبدی شهر قزوین (محلۀ آخوند) در تطبیق با آرمانشهر اسلامی، بیانگر آن است که شهر قزوین از لحاظ زیرمعیار «سازگاری کاربری ها» با وزن نسبی (۰.۲۶۱)، بیشترین میزان تطابق پذیری را با معیارهای یک آرمانشهر ایرانی - اسلامی داراست؛ این در حالی است که به لحاظ زیرمعیار «خدمات زیر بنایی»، کمترین میزان تطابق را با معیارهای مذکور دارا بوده و وزن نسبی آن ۰.۰۱۷ می باشد.

به همین ترتیب در میان زیرمعیارهای بعد اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی نیز به ترتیب زیر معیارهای «حس مسئولیت پذیری» با وزن نسبی (۰.۱۵۸)، «پاکیزگی زیست محیطی» با وزن نسبی (۰.۷۵۰) و زیرمعیار «کسب و کار حلال و تامین معاش» با وزن نسبی (۰.۶۴۰)؛ بیشترین میزان تطابق پذیری با یک آرمانشهر ایرانی - اسلامی را دارا هستند؛ از سوی دیگر، زیرمعیار «هویت» با وزن نسبی (۰.۱۲۸)، زیرمعیار «پاکیزگی اجتماعی» با وزن نسبی (۰.۲۵۰) و زیرمعیار «خودکفایی اقتصادی» با وزن نسبی (۰.۳۶۰)، در پایین ترین سطح تطابق با معیارهای آرمانشهر ایرانی - اسلامی قرار دارند.

جدول شماره ۶، ارائه راهکارهایی با هدف ارتقا میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند)
 با معیارهای شهر ایرانی-اسلامی

ارتقا میزان تطابق پذیری شهر قزوین (محلۀ آخوند) با معیارهای شهر ایرانی-اسلامی	معیارهایی با پایین ترین میزان تطابق پذیری	زیرمعیارهایی با پایین ترین میزان تطابق پذیری	راهکارهایی با هدف ارتقا تطابق پذیری محلۀ آخوند	نمود راهکارهای مذکور در راستای ارتقای تطابق پذیری شهر قزوین با معیارهای شهر ایرانی-اسلامی
	اجتماعی	هویت	ایجاد مراکز سرزنده، فعال و با هویت در بافت محلۀ جهت افزایش تعاملات اجتماعی و مشارکت ساکنین در فرایند تصمیم سازی و تصمیم گیری افزایش حس تعلق ساکنین به محلۀ از طریق بستر سازی جهت جلب مشارکت آنها در جریان اقدامات اجرایی محلۀ	تجلی روح اجتماعی متعالی در خور شهر اسلامی
	زیست محیطی	پاکیزگی اجتماعی	نظارت همگانی ساکنین بر گذرهای محلۀ با هدف ارتقا عنصر امنیت اجتماعی در ساختار شهر اسلامی	تحقق پاکیزگی اجتماعی در ساختار شهر اسلامی با هدف تعالی ابعاد اجتماعی مستتر در توسعه پایدار (اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی) به منظور ارتقا کیفیت زیست پذیری شهر اسلامی
	کالبدی	خدمات زیربنایی	امکان دسترسی برابر و عادلانه تمامی ساکنین به خدمات و امکانات زیربنایی مورد نیاز از طریق ساماندهی تأسیسات و تجهیزات مورد نیاز محلۀ به ویژه شبکه آب و فاضلاب بازسازی معابر و گذرهای محلۀ با تأکید بر جداسازی مسیر حرکت سواره و پیاده	بنیان گذاری کانونی مملو از عمران و آبادانی و حیات پر شور در راستای اثبات وجود خدا و روز رستخیز
	اقتصادی	خودکفایی اقتصادی	ایجاد بازارچه های محلی با هدف استفاده از پتانسیل ساکنین به ویژه بانوان محلۀ زمینه سازی برای ایجاد اشتغال ساکنین در مشاغل مرتبط با مدیریت محلۀ (شورایاری، سرای محلۀ و...) به منظور	دستیابی به عنصر خودبستگی اقتصادی در ساختار شهر اسلامی

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۶

لذا تبدیل شهر قزوین به یک آرمانشهر ایرانی- اسلامی، مستلزم آن است که زیرمعیارهایی با کمترین میزان تطابق در صدر اقدامات مدیریتی این شهر لحاظ گردد. جهت تحقق این امر، راهکارهایی برای محلۀ آخوند در قالب جدول فوق ارائه می گردد که نمود این راهکارها، منجر به افزایش تطابق پذیری شهر قزوین با معیارهای شهر ایرانی-اسلامی می گردد.

Explaining and Comparing the adaptability of contemporary irainian cities
with the criteria of iranian-islamic city based on utopian approach
(case study: Qazvin)

Gelareh shahhosseini (corresponding author)

Urban and Regional Planning Department, Faculty of Arts and Architecture, Tarbiat Modares
University, Tehran, Iran

Somayeh Ahani

School of Urban and Regional Planning, Faculty of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

These days' western societies are trying to dominate the eastern countries in all aspects and Eastern societies are enhancing that domination by their superficial imitation of western civilization and not doing any localization; naturally, Urban schools are not excepted from this domination, so base on the consideration in the deep connections between worldview and beliefs and what is known as the city making that is occurring in the form of physical elements in cities, propagation of Islamic values and evading from Western materialism requires extraction of criteria based on Islamic urban planning literature and eastern scientists viewpoints.

This study is trying to extract Iranian-Islamic utopian criteria from according sources by using descriptive-analytical research method. In order to measure public opinion, the Akhond neighborhood has chosen from old city neighborhoods by using random sampling to assess the compliance of Qazvin criteria with mentioned criteria.

Extracted criteria, are including the four criteria such as: social (security, identity, human rights, sense of responsibility, justice, popular participation, social cohesion), economic (right business and livelihood, economic self-sufficiency), physical (dynamism and vitality, infrastructure services, protection of the side of the roads, location, land use compatibility, attention to the spiritual dimension in the design of cities, beauty and proportionality in urban drsign), and environmental (environmental cleanliness, social cleanliness) that by using the hierarchical analysis software were compared in binary.

Weight criteria on the basis of the above process, are economic (0.460), physical (0.300), environmental (0.148) and social (0.092). The findings show that if the city of Qazvin can become Iranian-Islamic utopia, should respectively consider the criteria of social, environmental, physical and economic measures in priority.

Keywords: Iranian- Islamic city , utopia , Iranian Islamic utopia criteria , Islamic texts , Eastern scientists

منابع و مآخذ

۱. قرآن کریم، ترجمه: الهی قمشه ای، سازمان تبلیغات اسلامی، قم، ایران.
۲. اذکایی، پرویز، دادشهر ابن سینا، (سال ۱۳۹۲)، مجموعه مقالات همایش بین المللی ابن سینا، همدان، ایران.
۳. اصیل، حجت الله، (۱۳۸۱)، آرمانشهر در اندیشه ایرانی، نشرنی، ویراست دوم.
۴. آکوچکیان، احمد، (۱۳۸۷)، از آرمان شهر فلسفی تا آرمان شهر توسعه ای (رویکرد و گذار معرفت شناختی از ایده فلسفی آرمان شهر به گفتمان تمدنی شهر، مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهر اسلامی، ایران، اصفهان.
۵. بیستونی، محمد، (۱۳۸۱)، تفسیر جوان، انتشار دارالکتب اسلامی، چاپ اول، قم.
۶. بلاذری، ابوالحسن احمد بن یحیی، (۱۹۸۸م)، فتوح البلدان، بیروت، دار و مکتبه الهلال.
۷. حسینی، سیدهادی، (۱۳۹۳)، مبانی اندیشه در شکل گیری فضای کالبدی آرمانشهر، ششمین کنفرانس ملی برنامه ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه های شهر اسلامی، ایران، مشهد.
۸. صارمی، محمدرضا، (۱۳۸۲)، بررسی الگوی برنامه ریزی شهری براساس متون اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر تقوایی، استاد مشاور: دکتر محمدرضا پورجعفر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۹. صارمی، محمدرضا، (۱۳۸۸)، تبیین مبانی ظهور شهر امن از دیدگاه اسلام، رساله دکتری، استاد راهنما: دکتر محمد نقی زاده، استاد مشاور: دکتر محمدرضا بمانیان، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.
۱۰. عبدالستار عثمان، محمد، مدینه اسلامی، مترجم: علی چراغی، (۱۳۷۶)، انتشارات امیرکبیر، تهران، ایران.
۱۱. فرجام، رسول، سلیمانی مقدم، هادی، چاوشی، اسماعیل، (۱۳۹۰)، مفهوم اجتماعی شهر از منظر متون و تعالیم اسلامی، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال اول، شماره ۲.
۱۲. فرجی، فرشید، (۱۳۸۴) «آرمان شهر سپهری با نگاهی به شعر پشت دریاها»، فصلنامه شعر، شماره ۴۲.
۱۳. فرشید، کتابیون، مسعود، سپهوندی، فرشید، فرانک، (۱۳۹۰)، بررسی تطبیقی یوتوپای تامس موربا شهر نیکان نظامی، مجله مطالعات ادبیات تطبیقی، سال پنجم، شماره ۱۸.
۱۴. طالبوف، عبدالرحیم، دیدگاه طالبوف تبریزی درباره دو رویه تمدن بورژوازی غرب ۴، دوره ۵، شماره ۹، پاییز و زمستان ۱۳۸۶.
۱۵. صنعتی زاده کرمانی، عبدالحسین، (۱۳۹۵)، مجمع دیوانگان، ویرایش: مهدی گنجوی، مهرناز منصوری.
۱۶. محمدی آشنانی، علی؛ (۱۳۹۲)، جامعه آرمانی قرآن کریم، قم: مؤسسه بوستان کتاب، (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، چاپ اول.
۱۷. مطلبی، مسعود و نادری، محمد مهدی، (۱۳۸۸)، بررسی تطبیقی مفهوم آرمانشهر در اندیشه های سیاسی اسلام، ایران و غرب، فصلنامه ی مطالعات سیاسی، سال دوم، شماره ۶.
۱۸. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، (۱۳۷۶)، تفسیر نمونه، انتشار دارالکتب اسلامی، قم.
۱۹. منتظرالقائم، اصغر، (۱۳۸۷)، مجموعه مقالات نخستین همایش آرمان شهر اسلامی، اصفهان.
۲۰. نهج البلاغه، (۱۳۸۴)، مجموعه خطبه ها و نامه ها و کلمات قصار امام علی بن ابیطالب، ترجمه علی دشتی، انتشارات قدس، قم.
۲۱. نرم افزار قرآنی حکیم رضوان، شرکت میثاق نوین، تهران.
۲۲. نقی زاده، محمد، (سال ۱۳۷۷)، صفات شهر اسلامی در متون اسلامی، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۴ و ۵.